

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ӘРЕКЕТІН БЕЛСЕНДІРУ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ.

Jarılqapova Nargiza

Аннотация: Бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендірудің маңызды тәрбиелік факторлары қарастырылған.

Түйін сөздер: қазақ тілі, танымдық іс-әрекет, педагогика, білім, тәрбие.

КІРІСПЕ

Ана тілін оқытудағы мақсаттың бірі – балаларды жүйелі сөйлеуге үйрету, ана тілінің тілдік құралдарын сапалы пайдалана білуге үйрету.

Ана тілдің топырағында өнер де, білім де өспейді, ауасын жұтпайды. Халық өзінің сан ғасырлық мұрасын ұрпақтан-ұрпаққа, ең алдымен, ана тілінде жеткізуде. Сондықтан ана тілін білмейінше ұлттық мәдениетті меңгеру мүмкін емес. Ана тілі мектепте тек пән ретінде оқытылып қана қоймайды, сонымен қатар барлық басқа пәндерді оқытудың және барлық оқу-тәрбие және қоғамдық шараларға қатысудың негізгі құралы қызметін атқарады.

ӘДЕБИЕТТЕРДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ӘДІСТЕМЕЛІК

Өзбекстан Республикасының Президенті Ш.М.Мирзияев өз сөзінде: Біздің алдымызда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың, білім берудің жаңа дәуірі тұр.

Әдістерді енгізуге қатысты өте өзекті міндеттер тұрғанын біз жақсы білеміз және оларды шешу үшін үнемі жұмыс істеп жатырмыз. "

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы саясатының басты міндеттерінің бірі – салауатты да кемел ұрпақ тәрбиелеу, жастарымызды ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар рухында, Орталық Азия республикаларының тарихы үндестігінде тәрбиелеу.

Білім беру жүйесіндегі өзгерістер, шығармашылық еркіндік, демократиялық сипат оқу орындары мен ұстаздарға таңдаудың үлкен жауапкершілігін жүктейді. Бұрынғыдай білім мазмұны пәндік білімдердің жиынтығы емес, енді білімнің нәтижесі оқу мақсаттарын бірлесіп шешуден, оқу-тәрбие процесін дұрыс ұйымдастыра білуден көрінеді. Тәрбиенің мақсаты – бүгінгі өзгермелі заманда алған біліміне сүйене отырып, білімді, мәдениетті, әлеуметтік құзыретті, өз ойын жеткізе алатын, дамып, этикалық тұрғыдан дұрыс шешім қабылдай алатын, ұлттық сана-сезімі жоғары, шығармашыл тұлғаны дамыту. Сондықтан қазіргі білім беруде әлеуметтік және кәсіби ортада өз құзыреттілігін көрсете алатын, алған білімін пайдалана алатын және Өз көзқарасын білдіріп, өз бетінше әрекет ете алатын интеллектуалды модель бірінші орында. Сондықтан қазіргі кездегі оқыту әдістерін

жаңа педагогикалық технологияларға көшіру қажеттілігі туындады. Яғни, қоғамдық тәжірибенің барлық элементтері (әдістері) бүгінгі оқытудың өзіндік ерекшеліктерімен ұштасса, білім мазмұны жаңа сипат алып, әдістемелік жүйеге айналады. Әйгілі неміс мұғалімі Адольф Дистерверг «жаман мұғалім шындықты өз деңгейіне жеткізеді, ал жақсы ұстаз шәкірттерін шындыққа жетуге үйретеді» деген. ауыстыру қажеттілігі туындайды. Яғни, қоғамдық тәжірибенің барлық элементтері (әдістері) бүгінгі оқытудың өзіндік ерекшеліктерімен ұштасса, білім мазмұны жаңа сипат алып, әдістемелік жүйеге айналады. Әйгілі неміс мұғалімі Адольф Дистерверг «жаман мұғалім шындықты өз деңгейіне жеткізеді, ал жақсы ұстаз шәкірттерін шындыққа жетуге үйретеді» деген. ауыстыру қажеттілігі туындайды. Яғни, қоғамдық тәжірибенің барлық элементтері (әдістері) бүгінгі оқытудың өзіндік ерекшеліктерімен ұштасса, білім мазмұны жаңа сипат алып, әдістемелік жүйеге айналады. Әйгілі неміс мұғалімі Адольф Дистерверг «жаман мұғалім шындықты өз деңгейіне жеткізеді, ал жақсы ұстаз шәкірттерін шындыққа жетуге үйретеді» деген.

Қазақ тілі сабақтарында түрлі жаттығулар орындау, қию материалдарымен, штамп карточкаларымен жұмыс, сөйлемдер құрау, әңгіме құрау, сөздікпен жұмыс тапсырылады. Мысалы, мұғалім грамматикалық талдау үшін сөз, сөйлем немесе мәтін береді. Жоспар жасайды (алдымен ауызша, кейін жазбаша). Бұл жаттығуларды балалардың өздері жасағанымен, оларды қалай орындау керектігі көрсетіліп, алдын ала дайындалады. Балалар тапсырмаларды бірінен соң бірі орындайды, жұмыстарын тексеріп, мұғалімге қалай орындағанын айтады. Негізінен қазақ тілі сабағында жаттығулардың барлығы оқушының өз бетімен жұмыс істеуіне арналған. Бірақ жаттығу ұғымы оқушыларды өз бетінше жұмыс істеуге үйрету емес. ға кеңірек. Жаттығулардың барлығы мұғалімнің жетекшілігімен орындалатын, оқушылардың алған білімдерін бекітуге бағытталған практикалық жұмыстар. Жаттығуға уақыт шектеуі жоқ. Студенттерге өзіндік жұмыс үшін белгілі бір уақыт беріледі. Осы жұмыс арқылы оқушылардың қазақ тілінің грамматикасын қаншалықты меңгергенін анықтауға болады.

Тіл білімінің атасы Ахмет Байтұрсынов «Мектептің жаны – ұстаз» деп айтқандай, ұлттық тілден сабақ беретін ұстаз әр сабағына шығармашылықпен дайындалуы керек. Негізгі мақсат – көптеген зерттеулер жүргізу, дайындап, көрнекі құралдарды, бағдарламаларды, қосымша әдебиеттерді пайдалану. Қазақ тілі мамандарының іскерлігі, білімі мен біліктілігі өте маңызды. Қазіргі таңда әлемдік білім кеңістігіне байланысты білім беру саласында жасалып жатқан күш-жігер мектеп оқушыларының дербестігін, ізденімпаздығын, белсенділігін дамытуға және алған білімдері мен дағдыларын жаңа жағдайларда қолдана білуге бағытталған. Оқыту қажет. Мұғалім шығармашылықпен жұмыс жасай отырып, білім сапасын арттырады, оқушының мынадай жеке қасиеттерін кеңейтеді. Ақыл-ойды, ізденімпаздықты, еңбекқорлықты, шабытты, белсенділікті, қызығушылықты, ұстанымды нығайтады. Жақсы тіл маманы

білімнің мазмұны мен құрылымын, білім сапасын қамтамасыз ету жолдарын анықтайды.

ТАЛҚЫУ ЖӘНЕ НӘТИЖЕЛЕР

Қазіргі заманда жастарға халықаралық стандартқа сай жаңа ақпараттық технология бойынша білім беру өте қажет – дей келе, ұстаздар алдына қойылған міндеттерді саралады. Бәсекеге қабілетті қоғамға енуді мақсат еткен еліміздің білім беру саласында нәтижелі зерттеулер қолға алынуда. Заман талабы, бүгінгі өмірдің екпінді қарқыны ұстаздарға ерекше де жауапты талаптар қойып отыр.

Мақсатқа жетудегі оқушы мен мұғалімнің жүйелі, тұжырымдамалық, нормативтік, объективті, көп қырлы әрекеттері. Қазақстанның еңбек сіңірген ұстазы, КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстан Республикасы Педагогика ғылымдары академиясының академигі Қанипа Бітібоева – әдебиетті оқытудың кең, бірегей жүйесін қалыптастырған нағыз ұстаздардың бірі, нағыз ұстаз. . Мұғалімнің ойлау, пайымдау, ойлау технологиясы оқушылардың өз бетімен іздену, зерттеу жұмыстарымен қатар әдеби ойлау, диалогтік әңгімелесу, есептер шығару, іздену сияқты тиімді әдістерге негізделген. Жобалау, модельдеу, оқушыларды өз бетінше жаңа өнім жасауға бағыттау – мұғалім технологиясының негізгі алтын діңгегі. Олардың барлығында оқушы жеке тұлға, жеке субъект ретінде қабылданады. Бүгінгі басты мақсатымыз – тілді құрметтейтін, мәдениетін дамытатын, жолымызды жалғастыратын, жетілдіретін азаматтарды дайындау. Ол үшін тілімізді халық қазынасы, әдебиетімізді өнер ретінде үйретуіміз керек», - дейді ұстаз.

Мұғалімнің басты ұстанымы – бетпе-бет әңгімелесу, рефлексиялық әңгімелесу, ой еркіндігі, оқушылардың өз жұмыстары арқылы білім алуына жағдай жасау, білім жүйесін тереңдету, оны меңгерудің тиімді жолдарын іздестіру. Мұғалім алдын ала тапсырма беріп, жаңа тақырыпты ой елегінен өткізеді және ол сабақ барысында басты рөл атқарады. Үй тапсырмасы, жаңа сабақ, оларды бекіту, жалпылау кезеңдері біртұтас қарастырылады. Сабақ барысында әр кезеңде оқушылар алға қойған мақсатқа жету жолдарын жүйелі түрде ойлайды; ойлау іс-әрекет арқылы жүзеге асады.

Әдебиетті оқытудың принципі ойлау, ойлау, пайымдау, бір шешімге келу философиясынан тұрады. Ойлауды мұғалім, ойлауды оқушы, ойлауды мұғалім (оқушыны ойлауға итермелеу), шешім қабылдауды оқушы жүзеге асырады. Мұғалім тәжірибесінің тағы бір ерекшелігі – оқушылардың сабаққа өз алдына мақсат қоюы. Мұғалім оны диагностикалау және болжау үшін пайдаланады. Оның сабақ жоспары оқушы-субъектінің еркіндігіне жол беріп, оқушының да, мұғалімнің де күш-жігері түпкілікті нәтижеге жету үшін өнімді жұмысқа айналады. Белгілі ұстаз Қ.Бітібоева былай дейді: Біздің мақсатымыз – оқытуды қиындату: оқушыларды сабаққа тыңдаушы ретінде емес, бірақ еңбекқор, өзін-өзі үйрететін (өзін-өзі жұмыспен қамтыған) ретінде айналысады. Олар комментаторлар, қызу пікірталасқа қатысушылар, өнер туындысына деген көзқарасы, эстетикалық талғамы қалыптасып

келе жатқан азаматтар. Сондықтан оларды сыныпта үнемі іздестіру керек. Сабаққа немқұрайлы қарайтын, бос жүрген жоқ, орындаушы ғана, қайталауға дайын оқушы ғана. Мұғалім де, оқушы да ізденімпаз, жаңашыл, кәсіподақ деңгейінде. жалғыз орындаушы жоқ, қайталауға дайын оқырман ғана бар. Мұғалім де, оқушы да ізденімпаз, жаңашыл, кәсіподақ деңгейінде. жалғыз орындаушы жоқ, қайталауға дайын оқырман ғана бар. Мұғалім де, оқушы да ізденімпаз, жаңашыл, кәсіподақ деңгейінде.

Сондықтан мектепте тіл мен әдебиет пәнін оқытуда ұстаздар оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу, ұлттың рухани аясын қалыптастыру, олардың әдебиетке деген құштарлығын ояту, әсемдікке баулу, шығармашылық қабілетін арттыру, ой-өрісін дамыту, т.б ат пен тіл.

Әрине, мұны ел тәуелсіздігіне байланысты ұлтымыздың тілін, мәдени, рухани қазынасын жетік меңгерген білімді, іскер ұрпақ тәрбиелеу қажеттілігінен туындаған заман талабы деп түсінген жөн.

Мұғалімнің әрбір өткізген сабағы оқушының тұлға болып қалыптасуында басты рөл атқарады. Оқушылардың білім сапасы мұғалімнің оқыту шеберлігіне және жаңа технологияларды тиімді пайдалана білуіне, яғни кәсіби құзыреттілікке байланысты. Мектепте оқытылатын әрбір пәннің оқушы үшін орны бөлек.

ұйымдастырушылық, педагогикалық шеберлікті үнемі жаңартып отыру әрбір ұстаздың міндеті болуы керек. ОЛ:

- күнделікті сабақты таңғажайып өткізу (әсіресе сабақтың кіріспе бөлігін арнайы ұйымдастыру, бұрын-соңды болмаған ойындарды, сөзжұмбақтарды, сөзжұмбақтарды пайдалану, проблемалық оқыту, өмірмен үйлесімділік, әр оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасау Жасау);

- Күрделі логиканы әкелу, кешенді тартымды, сезімтал етіп көрсету;

- Қысқа, негізгі нұсқасын оқытыңыз.

Ал оқыту сапасын арттыруда мұғалім:

жаңа дидактикалық әдістерді қолдану,

сабақтың түрі мен әдістерін өзгерту.

оқушылардың білім, білік, дағдыларын дамыту

Оқушылардың жарыстарға, олимпиадаларға, ғылыми конференцияларға қатысуын белсендіру.

Ал оқыту мен интеллектуалдық даму – біртұтас педагогикалық процесс. Оқу іс-әрекеті баланың іс-әрекеті мен қабілетін қалыптастырады. Алайда адам 100% тумады, оның жүру, тәжірибе жинақтау, жұмыс істеу, ойлау қабілеті болады. Ғалымдардың айтуынша, 3% дарынды, 15% дарынды, 15% төмен біліктілік, 67% қалыпты.

Сыныптағы бір оқушының ақылды, зерек, үздік болуы, ал кейбір балалардың оқу материалына баяу, зейінді болуы да қабілетінің дамуы мен жетілуіне байланысты. Әдебиет пәнін оқуға зерде мен есте сақтау, сезімталдық пен эстетикалық сана,

мәнерлеп оқу, еркін сөйлеу, ойды қызықты жеткізу сияқты белгілер мен дағдылар жатады. Мысалы, музыканы жақсы көретін баланың есту қабілеті, сурет салғанды ұнататын оқушының көру қабілеті болатыны белгілі. Сондықтан ине шаншар болса да, оқушының оқуға деген ынтасы мен қабілетін танытса да, оқушыны дұрыс жолға салу керек. Тіл және әдебиет сабақтарындағы негізгі әдістердің бірі оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру – саралап оқыту, дамыта оқыту, есептер шығару арқылы оқыту, өмірді өмірмен ұштастыру, әр оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасау. Сондықтан әр сабақтың басты міндеті – оқушының білімін дамыту. Ол үшін мыналарды қарастырыңыз:

- Оқушының материалды қабылдау ерекшеліктерін қарастыру.
- Оқу үрдісіндегі ашықтық, еркіндік.
- оқушы тұлғасын қалыптастыру
- жеке оқу процесін ұйымдастыру.
- Танымдық қабілетін арттыру жолдары:
- Ақпаратты өмірмен біріктіру
- Проблемалық жағдай жасау.
- Әдеби, ғылыми-көпшілік әдебиеттерді пайдалана білу
- салыстыруға, талдауға, қорытынды жасауға үйренеді
- ғылым мен техниканың дамуы.

Жоғары сыныптарда әр пәннің оқушыға берері мол, оның ішінде қазақ тілі мен әдебиеті пәні де бар. Саналы оқыту принципін оқушыларды тәрбиелеудің алғашқы баспалдағы деп атауға болады, өйткені әдебиетті оқыту процесінде тәрбиелік міндеттер де шешілетіні белгілі.

Әдеби шығармаларды оқуда оқушылардың дүниетанымын, мінез-құлқын қалыптастыруда сананың маңызы зор. Табиғат құбылыстарын, қоғамдық өмірдің табиғаты мен заңдылықтарын терең түсіну үшін оқушының білімі мен дағдысын дамытудағы әрбір қадамы оның дүниетанымын кеңейтеді. Сондықтан тақырыпқа байланысты қызықты оқиғаларды, ақын-жазушылардың өмірінен қосымша мәліметтерді, естеліктерді, тарихи, деректі оқиғаларды қызықты етіп айтып беру немесе оқушыларға олармен танысуға кеңес беру әрқашан қажет.

Мұндай жұмыстар олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, әдеби шығармаларды оқиды, өмірбаяндық естеліктерін іздейді, бала өмірінің талабына айналады және сол арқылы оның азаматтық дамуына әсер етеді. Танымдық тәрбиенің негізгі құралы – әдеби шығармалар процесінде оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулу, әртүрлі оқиғаларды, құбылыстарды, адам мінез-құлқындағы ерекшеліктерді бақылап, қорытынды жасай білуге үйрету. Жоғары сыныптарда оқушылардың көркем шығарма туралы қиялдары жас ерекшеліктеріне де байланысты. Бұл жастағы адамдар өздерін еркін сезінеді. Әр баланың өзінің сүйікті жанры мен тақырыбы болады. Оқығанына сын көзбен қарайды, оны өмірді түсінудің құралы деп біледі, сондықтан ол өз сұрақтарына жауап іздейді, кейде

Мысалы, 9-сыныптағы әдебиет тақырыбын алайық – шоқынған қазақтардың тұрмыс-тіршілігін, әдет-ғұрпын, өнегесін, отаншылдығын, эстетикалық құндылықтарын білудің айқын бастамасы. Бір жыл бойы ауыз әдебиетінен сусындаған студент «Айтыс» бөліміне келгенде қалай ақын болып кеткенін байқамай қалады. «Жанбоота», «Ұрланған шайдер», «Ләйлім шырақ» жырларының шығу тарихын айтыс-тартыс немесе «Біржан мен Сора» айтыстары кезінде оқушыларды іздестіруде зерделеу сабақтың тәрбиелік мәнін ашады.

10-сынып тақырыптарында көптеген білім сабақтары бар. Шоқанның еліне деген сүйіспеншілігі мен сүйіспеншілігін хаттарынан, саяхаттарынан көрген балалар

оның әңгімелерінің дүниетанымын тамашалау, Шоқан туралы әдеби шығармаларды тауып, жинақты ынтамен оқу.

Абайдың әрбір өлеңі дүние есігіндей. Абай өлеңдерін тақырып бойынша топтастыру арқылы олар Венн диаграммасы мен үлгілеуді шебер пайдаланады, кейде өздері үшін «жаңалықтарды» ашып, өздері бір сатыға көтерілгендей болады. Кейбір оқушылар жұмысты қорытындылап қана қоймай, оқығандарын ортаға салу арқылы ой-өрісін кеңейтеді.

11-сынып оқушылары үшін когнитивтік білім беру негіздері дәстүрлі емес сабақтарға байланысты жүзеге асырылады. Семинарлар, баспасөз конференциялары, кейде студенттердің өз сабақтары қосымша ақпарат бере отырып, өмірге басқаша қарауға үйретеді. Сонымен қатар, 9-10 сыныптардағы қазақ тілі сабақтарында ресми іс-қағаздарды жасауды үйрету танымдық дайындықты да қамтамасыз етеді. Әрбір құжаттың бүге-шігесі орнында екенін, әрбір интервалдың дұрыс сақталатынын біле отырып, Елбасымыз жастар туралы айтқандай, ел болашағын ойлайтын әрбір азаматқа ресми құжатты емін-еркін алуға мүмкіндік береді.

Қазақ тілі сабағында сөз бен сөйлемді, тұрақты сөз тіркестерін, мәтіндерді меңгерту үшін оқушыны ойлауға, тіл арқылы өз ойын анық, анық, жатық жеткізуге мұғалім тарапынан көп ізденіс қажет. . Осы орайда Қанипа Бітібаеваның «Ойлау – ұстаздан, ойлау – шәкірттен, ойлау – ұстаздан, шешім қабылдау – шәкірттен» деген пікірінің психологиялық тұрғыдан дұрыс екендігін айта кеткен жөн. Өйткені оқу процесі мұғалім мен оқушының өзара әрекеті арқылы жүзеге асады.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда оқушылардың танымдық іс-әрекетін белсендіру білім мазмұнын тереңдетеді, қоғамдық өмір мен ғылым-білімді ұштастыру арқылы оқушының дүниетанымын кеңейтеді, өзіндік ой-пікірлерін қалыптастыруға үйретеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қорыта айтқанда, оқу-тәрбие процесінің нәтижелі болуы мұғалімнің ұстаздық шеберлігіне, сабақты қызықты, зейінді өткізе білуіне байланысты, оқушылар өздігінен білім алуға үйренеді. Кез келген жаңа әдіс-тәсілдер әр оқушыны білім алуға, шығармашылықпен жұмыс істеуге, қорытынды жасауға, сөйлеу мәдениетін дамытуға, білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Сабақта білім беру технологияларын қолдану

оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймай, олардың жеке тұлға болып қалыптасуына да әсер етеді. Жаңа жағдайларға бейімделіп, өз жағдайымызға сай әдістерді қолдансақ, балаларымызға білім берудің пайдасын көретініміз анық.

Ана тілдің топырағында өнер де, білім де өспейді, ауасын жұтпайды. Халық өзінің сан ғасырлық мұрасын ұрпақтан-ұрпаққа, ең алдымен, ана тілінде жеткізуде. Сондықтан ана тілін білмейінше ұлттық мәдениетті меңгеру мүмкін емес. Ендеше, ата-баба өсиетін орындап, бабалар аманатына адал болайық.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ш.М.Мирзияев. Өзбекстан Республикасы Президентиниң 2017-жыл 13-сентябрь күнги ПҚ-3271-санлы «Китап өнимлерин басып шығару хәм тараў системасын раўажландырыў ҳаққындағы» қарары.
2. Әбдіреймова Т. Қазақ тілін проблемалық оқытудың тиімді әдістері. Нашар. 2009.
3. Абдувалитов Е. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі (оқулық). Ташкент, 2008 ж.
4. Бітібоева К.О.Әдебиетті оқытудың инновациялық технологиясы. Өскемен, 2002 ж.
5. Исабаев А.Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері. Алматы, Қазан университетінің баспасы, 1993 ж.
6. Исабаев А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. Ташкент, «Өзбекстан» баспасы, 2003 ж.